

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA VAQTNi BOSHQARISH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Norova Nargiza Xalmamat qizi
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22140249>

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Unda vaqtni boshqarish kompetensiyasining mazmuni, tarkibiy komponentlari hamda uning boshlang‘ich ta‘lim jarayonidagi ahamiyati tahlil qilingan. O‘quvchilarda vaqtni rejalashtirish, topshiriqlarni belgilangan muddatda bajarish, faoliyatni nazorat qilish va natijalarni baholash ko‘nikmalarini shakllantirishda fanlararo integratsiya, amaliy topshiriqlar, interfaol metodlar va raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, matematika, ona tili va o‘qish savodxonligi, tabiiy fanlar hamda tarbiyaviy mashg‘ulotlar mazmunini o‘zaro bog‘lash orqali vaqtni boshqarish kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali pedagogik shartlari asoslangan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta‘lim, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, vaqtni boshqarish, vaqtni boshqarish kompetensiyasi, pedagogik imkoniyatlar, integrativ yondashuv, fanlararo integratsiya, rejalashtirish, o‘z-o‘zini nazorat qilish, mustaqil faoliyat, interfaol metodlar, ta‘lim jarayoni.

Аннотация: в данной статье рассматриваются педагогические возможности развития навыков управления временем у учащихся начальной школы. Анализируются содержание и структурные компоненты навыков управления временем, а также их значение в процессе начального образования. Рассматриваются возможности использования междисциплинарной интеграции, практических заданий, интерактивных методов и цифровых инструментов для развития у учащихся навыков планирования времени, выполнения заданий в установленные сроки, мониторинга деятельности и оценки результатов. Также обосновываются эффективные педагогические условия для развития навыков управления временем путем взаимосвязи содержания математики, родного языка и чтения, естественных наук и учебной деятельности.

Ключевые слова: начальное образование, учащиеся начальной школы, управление временем, навыки управления временем, педагогические возможности, интегративный подход, междисциплинарная интеграция, планирование, самоконтроль, самостоятельная деятельность, интерактивные методы, учебный процесс.

Abstract: this article highlights the pedagogical possibilities of developing time management competencies in primary school students. It analyzes the content, structural components of time management competencies and their importance in the primary education process. The possibilities of using interdisciplinary integration, practical tasks, interactive methods and digital tools in developing students' time planning, completing tasks within a specified time frame, monitoring activities and evaluating results are considered. Also, effective pedagogical conditions for developing time management competencies by interlinking the content of mathematics, native language and reading literacy, natural sciences and educational activities are based.

Keywords: primary education, primary school students, time management, time management competence, pedagogical opportunities, integrative approach, interdisciplinary integration, planning, self-control, independent activity, interactive methods, educational process.

Bugungi kunda ta‘lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, o‘quvchilarda nafaqat bilim, ko‘nikma va malakalarni, balki kundalik hayot va kelgusidagi faoliyatida zarur bo‘ladigan kompetensiyalarni shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchining o‘z faoliyatini mustaqil tashkil etishi, belgilangan vazifalarni o‘z vaqtida bajarishi, kun tartibini rejalashtirishi va vaqtdan unumli foydalanishi uning keyingi ta‘lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati uchun muhim zamin yaratadi. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirish ta‘lim mazmunini takomillashtirishning dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Vaqtni boshqarish kompetensiyasi o‘quvchining o‘z vaqtini maqsadli va oqilona taqsimlashi, o‘quv vazifalarini ustuvorligiga ko‘ra belgilashi, faoliyatini rejalashtirishi, belgilangan vaqt oralig‘ida topshiriqlarni bajarishi hamda o‘z faoliyati natijalarini nazorat qilishi bilan bog‘liq qobiliyatlarni qamrab oladi. Boshlang‘ich sinf davrida mazkur kompetensiyalarni shakllantirish o‘quvchilarda mas‘uliyat,

intizom, mustaqillik, o‘z-o‘zini nazorat qilish va maqsadga intilish kabi sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda vaqtni boshqarish kompetensiyalarini bosqichma-bosqich shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bunda oddiy kun tartibini tuzishdan boshlab, o‘quv vazifalarini rejalashtirish, topshiriqlarni bajarish uchun vaqt belgilash, bajarilgan ish natijasini baholash va zarur hollarda rejani qayta ko‘rib chiqish kabi murakkabroq faoliyatlarga o‘tish maqsadga muvofiqdir. Vaqtni boshqarish - bu qimmatbaho vaqtningizni samarali foydalanishga yordam beradigan ko‘nikma va strategiyalar to‘plamidir [1. 2024:B.40].

Shu bois boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, ularni ta‘lim jarayoniga samarali tatbiq etish usullarini belgilash hamda o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etishga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish bugungi boshlang‘ich ta‘limning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Vaqtni boshqarish kompetensiyasining mazmunini bir necha o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismlar asosida yoritish mumkin. Birinchidan, motivatsion komponent o‘quvchining vaqtni qadrlashi, o‘z oldiga maqsad qo‘yishi va topshiriqlarni o‘z vaqtida bajarishga intilishini ifodalaydi. Ikkinchidan, kognitiv komponent vaqt birliklari, vaqt oralig‘i, ketma-ketlik, davomiylik kabi tushunchalarni bilish va ulardan amaliy faoliyatda foydalanishni nazarda tutadi. Uchinchidan, faoliyatli komponent o‘quvchining kun tartibini tuzish, vazifalarni rejalashtirish, bajarish muddatini belgilash va faoliyatni tartibga solish qobiliyatini qamrab oladi. To‘rtinchidan, refleksiv komponent bajarilgan ishini tahlil qilish, sarflangan vaqtni baholash va keyingi faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi. Vaqtni to‘g‘ri rejalashtirish va boshqarish ko‘nikmalari har qanday inson hayotida barqarorlik, o‘shish va muvaffaqiyatga erishish uchun zaruriy omildir [3. 2026:B.30].

Mazkur komponentlarni shakllantirishda boshlang‘ich ta‘lim fanlarining mazmunidan foydalanish katta pedagogik imkoniyat yaratadi. Jumladan, matematika fanida vaqt birliklari, soat, daqiqa, sutka, hafta va oy bilan bog‘liq masalalarni yechish orqali o‘quvchilarning vaqtni hisoblash va rejalashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, “Dars soat 8:00 da boshlandi va 45 daqiqa davom etdi. Dars qachon tugaydi?” kabi topshiriqlar o‘quvchini vaqt oralig‘ini aniqlashga o‘rgatadi. Bunday topshiriqlarni kundalik hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash esa bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi.

Ona tili va o‘qish savodxonligi fanlarida ham vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. O‘quvchilarga “Mening kun tartibim”, “Bir kunim qanday o‘tadi?”, “Vaqtdan qanday foydalanaman?” kabi mavzularda matn tuzdirish, kunlik faoliyatini ketma-ketlikda bayon qilish, muayyan vazifalarni bajarish rejasini yozdirish orqali rejalashtirish va o‘z faoliyatini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Tabiiy fanlarni o‘qitish jarayonida vaqt tushunchasini tabiat hodisalari bilan bog‘lash samarali hisoblanadi. Kun va tun almashinuvi, fasllarning o‘zgarishi, o‘simliklarning o‘shish jarayoni, ob-havoning kundalik kuzatuvlari kabi faoliyatlar o‘quvchilarda vaqtning izchilligi va davomiyligi haqidagi tasavvurlarni boyitadi. Masalan, o‘quvchilarga bir hafta davomida ob-havoni kuzatish va natijalarni jadvalga qayd etish topshirig‘ining berilishi ularni muntazam faoliyat olib borish, belgilangan muddatga rioya qilish va natijalarni tahlil qilishga o‘rgatadi.

Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirish uchun interfaol metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq. “Vaqt jadvali”, “Kun tartibim”, “Vazifalar piramidasi”, “Vaqtni to‘g‘ri taqsimla”, “Rejani tuz va bajar” kabi topshiriqlar o‘quvchilarni faol fikrlashga va mustaqil qaror qabul qilishga undaydi. Guruhli va juftlikdagi faoliyatlar orqali o‘quvchilar berilgan topshiriqlarni bajarish uchun vaqtni o‘zaro taqsimlashni ham o‘rganadilar.

Demak, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirish fanlararo mazmun, amaliy topshiriqlar, interfaol metodlar, raqamli vositalar va refleksiv faoliyatni o‘zaro uyg‘unlashtirish asosida tashkil etilganda samarali natija beradi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning nafaqat vaqtni to‘g‘ri taqsimlash, balki mustaqil ishlash, mas’uliyatni his qilish, maqsad qo‘yish va o‘z faoliyatini nazorat qilish kompetensiyalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik imkoniyatlarni tahlil qilish natijasida mazkur kompetensiya o‘quvchilarning nafaqat o‘quv faoliyatini samarali tashkil etishi, balki mustaqillik, mas’uliyat, intizom va o‘z-o‘zini nazorat qilish kabi shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga ham xizmat qilishi aniqlandi. Vaqtni to‘g‘ri taqsimlashga o‘rgatilgan o‘quvchi berilgan topshiriqning mazmunini anglash, uni bajarish ketma-ketligini belgilash va ajratilgan vaqt doirasida yakunlashga intiladi.

Muhokama jarayonida vaqtni boshqarish kompetensiyasini rivojlantirishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish zarurligi aniqlandi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga murakkab va uzoq muddatli rejalarini berishdan ko'ra, qisqa muddatli va aniq maqsadli topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Masalan, “10 daqiqada topshiriqni bajarish”, “Bugungi uchta muhim vazifamni belgilash” yoki “Dars oxirigacha bajarilishi kerak bo'lgan ishlarni aniqlash” kabi topshiriqlar o'quvchining vaqtni anglash va uni nazorat qilish ko'nikmasini bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

Interfaol metodlardan foydalanish ham ijobiy pedagogik imkoniyat sifatida baholandi. “Vaqtni to'g'ri taqsimla”, “Kun tartibim”, “Vazifalar ketma-ketligi”, “Bir kunimning vaqt xaritasi” kabi topshiriqlar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlab, vaqtni boshqarishni nazariy tushunchadan amaliy ko'nikmaga aylantirishga yordam beradi. Ayniqsa, o'quvchining o'zi reja tuzishi va uning bajarilishini mustaqil baholashi kompetensiyaning barqaror shakllanishi uchun muhimdir.

Umuman olganda, natijalar va muhokamarlar boshlang'ich ta'lim jarayonida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirish alohida bir fan doirasida emas, balki integrativ va amaliy yondashuv asosida olib borilganda yanada samarali bo'lishini ko'rsatadi. Bu esa boshlang'ich sinf o'quvchilarini mustaqil ta'lim olishga, o'z faoliyatini rejalashtirishga va kundalik vazifalarni mas'uliyat bilan bajarishga tayyorlashda muhim pedagogik imkoniyat yaratadi. Vaqtni yaxshi va samarali boshqarish - bu barchamizga hozirgi ishimizni bajarish va martaba istiqbollarini mustahkamlash va yaxshilash uchun zarur bo'lgan asosiy va professional ko'nikma [2. 2022:B.4].

Shu asosda, boshlang'ich ta'lim jarayonida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirishni tizimli, integrativ va amaliy faoliyatga yo'naltirilgan holda tashkil etish o'quvchilarning nafaqat ta'lim samaradorligini, balki mustaqillik, mas'uliyat, intizom va o'z-o'zini nazorat qilish kabi muhim kompetensiyalarini ham rivojlantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Fayziyev Mirzaali Asfandiyorovich. Vaqtni boshqarish texnologiyasi va uning ahamiyati “Pedagogs” international research journal. May-2024. 40 b
2. Форсайт Патрик. Управление временем. Как стать организованным, продуктивным и достигать целей. - Москва : 2022. -224 с.
3. Kalonova M.B. Zamonaviy jamiyatda vaqtni boshqarish muammosi // JMBM. 2025. №11. 20.08.2026